

УДК 338.2

Скиба Г.В.

*старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ

У статті простежено еволюцію поняття «сталий розвиток», розглянуто його теоретичні основи, проаналізовано історичні віхи запровадження в Україні програм і стратегій сталого розвитку. Підкреслено необхідність подальшого поглибленого дослідження складників сталого розвитку. Обґрунтовано доцільність осучаснення моделі сталого розвитку регіонів.

Ключові слова: сталий розвиток, регіон, парадигма, цілі сталого розвитку, соціо-еколого-економічна система.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ эволюции понятия «устойчивое развитие», рассмотрены его теоретические основы и проанализированы исторические вехи внедрения в Украине программ и стратегий устойчивого развития. Подчеркнута необходимость дальнейшего углубленного исследования составляющих устойчивого развития. Обоснована целесообразность осовременивания модели устойчивого развития регионов.

Ключевые слова: устойчивое развитие, регион, парадигма, цели устойчивого развития, соціо-еколого-економіческая система.

ANNOTATION

The evolution of the concept of "sustainable development" has been considered. The theoretical foundations of sustainable development have been researched. The historical milestones of the introduction of programs and strategies for sustainable development in Ukraine have been analyzed. The need for further in-depth study of components of sustainable development has been emphasized. The expediency of updating the model of sustainable development of regions has been substantiated.

Key words: sustainable development, region, paradigm, goals of sustainable development, socio-ecological-economic system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Більше ніж 20-річний досвід запровадження засад сталого розвитку в Україні доводить, що фактично у більшості сфер економічної діяльності не забезпечується системна єдність економічної, соціальної та екологічної компонент. Це зумовлює необхідність суттєвого оновлення національної соціально-економічної системи у цілому. Метою такого оновлення є приєднання до загальноцивілізаційних процесів суспільного розвитку. Забезпечення сталого розвитку повинно базуватися на якісно новій динамічній соціально орієнтованій господарській системі. Досягнення цілей сталого розвитку потребує глибоких соціально-економічних перетворень в Україні та нового глобального партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У зв'язку з посиленням впливу процесу глобалізації на сталий розвиток суспільства проблема сталого розвитку стала актуальною як для зарубіжних, так і для вітчизняних учених. Питання сталого розвитку розглядається у працях таких

зарубіжних дослідників, як Г. Дейлі, Х. Босель, В. Хьюс, Г. Кларк та ін. Серед українських дослідників, які вивчали питання сталого розвитку, – О.Ю. Бобровська, З.М. Бурик, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Л.М. Зайцева, М.З. Згуровський, В.Т. Ланго та ін. Однак у різних країнах існують різні тлумачення поняття сталого розвитку, визначаються різні ключові напрями його розвитку, різні індикатори розвитку. Втім, незважаючи на глибокі теоретико-методологічні дослідження цієї проблеми, питання практичного вирішення проблеми сталого розвитку залишаються достатньо актуальними та нагальними.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд теоретичних підходів до сутності сталого розвитку країни та її регіонів, обґрунтування доцільності подальшого поглибленого розроблення парадигми сталого розвитку України й її регіонів в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасному етапу розвитку суспільно-історичного процесу притаманні глобалізація і динамізм, які, з одного боку, спонукають до стрімкого зростання економіки, що надає можливість задовольняти все більш зростаючі потреби населення планети, а з іншого – несуть у собі невизначеність і нестійкий розвиток, слугують дестабілізуючим чинником, що суттєво ускладнює управління соціально-економічними системами. Посилення впливу глобалізації сьогодні надає проблемі переходу соціально-економічних систем на модель сталого розвитку особливої гостроти, що викликає підвищену зацікавленість до неї як вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Проблема забезпечення сталого розвитку є однією з найактуальніших у ХХІ ст., коли суспільний розвиток певною мірою залежить від процесів глобалізації. Хоча передумови й окремі характерні риси глобалізації були присутні фактично на протязі всього існування людства, усвідомлення цієї закономірності стало реальністю в останні два десятиріччя, коли доволі чітко проявилася тенденція переходу від національно-державних форм соціального буття до глобального демократичного громадянського суспільства.

Концепція сталого розвитку бере початок у 1972 р., коли у Стокгольмі відбулася конференція ООН «Середовище людини». Термін «сталый розвиток» був уведений в обіг у 1987 р.

комісією, яку очолила Г.Х. Брутланд. Було визначено, що сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [1].

У 1992 р. в Ріо-де-Жанейро відбулася конференція ООН із навколишнього середовища і розвитку, на якій розглядалися проблеми майбутнього планети Земля. Її рішенням було затверджено «Порядок денний на XXI століття». Цей програмний документ ставить для всіх країн світу головну мету на майбутнє – просування шляхом сталого розвитку суспільства. Сталий розвиток передбачає взаємне узгодження екологічних, економічних та соціальних чинників розвитку. Делегація від України тоді завізувала Програму дій «Порядок денний на XXI століття». У 1997 р. на конференції «Ріо+5» українська делегація підтвердила прагнення йти шляхом сталого розвитку. На саміті ООН зі сталого розвитку в 2015 р. були затверджені Цілі сталого розвитку (ЦСР) на 2016–2030 рр. Із використанням широкого кола інформаційних, статистичних та аналітичних матеріалів було розроблено національну систему ЦСР (86 завдань та 172 показники для їх моніторингу), що забезпечить міцну основу для подальшого планування розвитку України та моніторингу стану досягнення ЦСР. Доповідь було підготовлено Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та схвалено Міжвідомчою робочою групою високого рівня для організації процесу імплементації Цілей сталого розвитку для України [2]. Досягнення ЦСР потребує глибоких соціально-економічних перетворень у країні та нового глобального партнерства.

Необхідність переходу України на модель сталого розвитку була зумовлена кризовим станом, який був наслідком недолугих реформ в Україні, що здійснювалися на початку років незалежності під час переходу від адміністративно-командної системи господарювання до ринкової.

Нині в Україні глибоко усвідомлюють необхідність створення передумов для збалансування інтересів суспільства і можливостей природи, соціально-економічного розвитку та довкілля.

Задоволення людських потреб є головним завданням сталого розвитку. Але тільки одного економічного зростання недостатньо, оскільки високі темпи зростання економіки можуть співіснувати із широко розповсюдженою бідністю і бути загрозою для навколишнього середовища. Отже, сталий розвиток є, по суті, процесом змін, у якому експлуатація ресурсів, здійснення капіталовкладень, орієнтація на технологічний розвиток, на гармонізацію із соціальним благополуччям й екологічною рівновагою підвищують цінність теперішнього та майбутнього потенціалу.

Іншими словами, теорія сталого розвитку заснована на гармонізації соціальної, економічної й екологічної підсистем соціально-економічної

системи, націлена на пошук шляхів переходу системи до моделі сталого розвитку, яка забезпечувала б постійне зростання можливостей задовольняти потреби сучасного та майбутнього поколінь і збереження навколишнього середовища.

Стійкість є об'єктивно присутнім складником системи, у тому числі регіональної. Соціально-економічні процеси всередині регіону і зовнішнє середовище є дуже мінливими. Функціонування системи у швидко мінливих умовах і за невизначеності параметрів стану зовнішнього і внутрішнього середовища здійснюється завдяки сталості.

На думку більшості дослідників, головною «ареною» для впровадження теорії сталого розвитку в практику мають стати саме регіони, оскільки вони є історично більш стійкими територіальними утвореннями, що сформувалися на протязі свого буття досить уособленими соціумами з визначеним набором національних і етнічних ознак.

Спираючись на методологію системного підходу, регіон як географічне та економічне поняття можна представити системою у взаємодії із зовнішнім середовищем. Елементами цієї системи є природні ресурси (природні елементи), підприємства (економічні елементи), населення (соціальні елементи), екологічні об'єкти (екологічні елементи), між якими існують стійкі зв'язки і відносини. При цьому в процесі взаємодії природних, економічних, соціальних і екологічних елементів виникає особливий різновид систем – соціо-еколого-економічна система (СЕЕС) держави.

Головними характеристиками регіону слугує комплексність соціально-економічного й екологічного розвитку, комплексність виробничого розвитку, характер розвитку виробничої і соціальної інфраструктур, здатність відтворювати умови для гармонійного розвитку населення даного регіону, здатність виробляти такий обсяг товарів, який забезпечував би можливість задовольняти попит й інших регіонів.

Ознайомлення з теоретичною та емпіричною інтерпретацією проблеми оцінювання стану розвитку країн, регіонів і окремих систем дає змогу зробити висновок, що нині в Україні створена наукова база для отримання об'єктивної інформації стосовного системного вимірювання й якісного оцінювання стану розвитку країни у цілому та її регіонів зокрема для розроблення програм і стратегій сталого розвитку шляхом системного узгодження та балансу всіх складників [2]. Так, Указом Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 затверджена Національна стратегія сталого розвитку, в якій визначено мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку країни. Для забезпечення сталого розвитку держави головними векторами визначено: вектор

розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності, вектор гордості.

На регіональному рівні в Україні були прийняті регіональні стратегії сталого розвитку, узгоджені зі Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», Державною стратегією регіонального розвитку, Національним планом дій на відповідні роки. Також Указом Президента України від 13.08.2014 утворено Національну раду реформ, головним завданням якої є визначення напрямів та пріоритетів реформ для забезпечення Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [3]. Повноваження щодо координації дій, стратегічного планування, впровадження Стратегії покладаються на новостворену Національну агенцію зі збалансованого розвитку. Загальна відповідальність за впровадження Стратегії покладається на Кабінет Міністрів України.

У сучасних умовах, на жаль, економічний розвиток в Україні майже зупинився. Країна з індустріально-аграрної перетворюється все більше на аграрну країну. А соціальні аспекти розвитку суттєво знизили свої позиції. Соціальні потреби українського народу задовольняються за заниженими стандартами, через що більшість українців втратила віру у швидке досягнення європейських стандартів життя. Тому належна увага повинна приділятися й механізмам соціального забезпечення населення регіонів України, оскільки соціальний складник суспільства є найсуттєвішим у розвитку громадянського суспільства.

Стан сталості розвитку регіонів залежить від законодавчих, політичних, економічних, інституційних та інших зовнішніх впливів, які здатні порушувати попередньо задані чи досягнуті параметри розвитку. Ми підтримуємо думку української дослідниці О. Бобровської, що для запобігання цим впливам необхідно спиратися на загальнонаукову теорію організації – синергетику, яка пояснює взаємодію елементів у процесах створення порядку, а також явища самоорганізації в природі і суспільстві, дає змогу передбачити характер поведінки складних систем в умовах їх переходу з одного стану до іншого [4]. Це створює передумови для запобігання негативним змінам у суспільстві за рахунок своєчасного визначення характеру поведінки внутрішніх елементів системи в установлених межах їх розвитку.

Слід визнати, що життя в Україні продовжує набирати негативних тенденцій. Утрачаються загальнолюдські соціальні та моральні цінності, погіршуються показники політичної свідомості і відповідальності влади, погіршуються соціокультурні й соціальні духовні цінності. Зазначене зумовлює необхідність поглиблення парадигмального бачення підтримки сталості розвитку України та її регіонів. Призначення парадигми – визначення першооснов існування суспільства (економічних, соціальних, екологічних) із використанням світоглядної бази

цивілізованих відносин, суспільної злагоди і порозуміння з урахуванням пріоритету закону моральності та інших цивілізованих основ для задоволення сьогоднішніх і майбутніх потреб людей [5]. Тобто стає очевидним, що осучаснена модель сталого розвитку регіонів повинна включати не лише три взаємопов'язані складники, а й соціогуманні, соціокультурні та інституційні компоненти, складна взаємодія яких забезпечує їх взаємозв'язок і взаємопідтримку цілісності регіонального розвитку.

Таким чином, з огляду на все вище зазначене, можна констатувати, що наявне наукове методологічне підґрунтя досягнення сталості розвитку України та її регіонів потребує постійного вдосконалення. Без оновлення парадигми сталого розвитку, побудови інноваційної концепції і моделі розвитку регіонів неможливо розраховувати на підвищення сталості розвитку регіонів й України у цілому. Також потребують подальшого наукового обслуговування й інноваційного вдосконалення методи, механізми, організаційні форми управління процесами сталого розвитку. В установленому порядку в регіонах має здійснюватися нормативно-правове та організаційне забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку, щорічних планів дій реалізації цієї стратегії, моніторингу станів її виконання. Звісно, для виконання цих функцій передусім має бути підготовлений висококваліфікований персонал.

У 2018 р. науковцями науково-дослідної установи «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього Національної академії наук України» здійснено моніторинг регіонів України за період 2011–2016 рр., що може стати підґрунтям для виявлення проблемних аспектів, вироблення напрямів коригування політики та механізмів досягнення Цілей сталого розвитку на регіональному рівні [6]. Представлена в науковій праці інформація особливо знадобиться усім, хто зацікавлений у галузі стратегічного планування сталого розвитку регіонів України.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, сучасна парадигма сталого розвитку України та її регіонів повинна розглядатися в контексті радикального оновлення національної соціально-економічної системи у цілому. Метою такого оновлення є приєднання українського суспільства до загальноцивілізаційних процесів на глобальному рівні. Забезпечення сталого розвитку повинно базуватися на якісно новій динамічній соціально орієнтованій господарській системі. Підвалинами такої системи в умовах глобалізації мають стати, насамперед, гуманістичні, людино-розмірні, екологічно орієнтовані, територіально-просторові відтворювальні процеси.

До подальших перспектив дослідження відносимо вивчення індикаторів сталого розвитку з урахуванням динамічних глобалізаційних процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Згуровський М.З. Сталый розвиток регіонів України. Київ: НТУУ «КПІ», 2009. 197 с.
2. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». Київ, 2017. URL: <https://menr.gov.ua> (дата звернення: 1.12.2018).
3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html> (дата звернення: 1.12.2018).
4. Бобровська О.Ю. Сталый розвиток регіонів України: проблеми і шляхи його розв'язання. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01\(15\)/15.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01(15)/15.pdf) (дата звернення: 1.12.2018).
5. Національна парадигма сталого розвитку України / за ред. Б.Є. Патона. Київ: Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, 2012. 72 с.
6. Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір: аналітична доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. 90 с.
7. National University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", 2009 [in Ukrainian].
8. Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid (2017) [Sustainable Development Goals: Ukraine – national report], available at: <https://menr.gov.uahttp://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia> (Accessed 1 December 2018) [in Ukrainian].
9. Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro Stratehiiu staloho rozvytku "Ukraina – 2020" (2015). [Decree of the President of Ukraine "On the Strategy of Sustainable Development" Ukraine – 2020"], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
10. Bobrovska O. Yu. (2016). Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy: problemy i shliakhy yoho rozv'iazannia [Sustainable development of the regions of Ukraine: problems and ways of its solution], available at: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01\(15\)/15.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01(15)/15.pdf) (Accessed 1 December 2018) [in Ukrainian].
11. Natsional'na Paradygma Stalogo Rozvytku Ukrainy [National Paradigm of Sustainable Development of Ukraine]. B.E. Paton (Ed.). Kyiv, Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine, 2012 [in Ukrainian].
12. Tsili staloho rozvytku dlia Ukrainy: rehionalnyi vymir: analitichna dopovid. (2018) [Sustainable Development Goals for Ukraine: Regional Dimension: an analytical report]. State Institution "Institute of regional research named after M.I. Dolishnyi of NAS of Ukraine". Lviv, 2018. p. 90 [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Zgurovs'kyi M.Z. Stalyi Rozvytok Regioniv Ukrainy [Sustainable Development of Regions of Ukraine]. Kyiv, National Tech-

Skyba H.V.

Senior Instructor at Department of International Economic Relations, Khmelnytskyi National University

CURRENT ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE AND ITS REGIONS IN GLOBALIZATION CONDITIONS

The problem of sustainable development is one of the most urgent in the 21st century and depends on the processes of globalization. In 1992, the United Nations Conference on Environment and Development was held in Rio de Janeiro, where the problems of the future planet Earth were considered. As a result of the conference, the Agenda for the 21st Century was approved. This program document puts the main goal for the future of all countries of the world – the promotion of sustainable development of society. Sustainable development envisages mutual harmonization of ecological, economic, and social factors of development. At the United Nations Summit on Sustainable Development in 2015, the goals of Sustainable Development were approved for the years of 2016–2030. In accordance with this program document, the National Strategy for Sustainable Development “Ukraine-2020” was approved in Ukraine. At the regional level, regional sustainable development strategies consistent with the Ukraine-2020 Sustainable Development Strategy have been adopted in Ukraine.

The sustainability of regional development depends on legislative, political, economic, institutional, and other external influences that are capable of violating pre-set or achieved development parameters. To prevent these influences, one must rely on the general scientific theory of organization – synergetics, which explains the interaction of elements in the processes of creating order, as well as the phenomenon of self-organization in nature and society, allows predicting the nature of the behaviour of complex systems in the conditions of their transition from one state to another.

The priority of the territorial communities' development and increasing the responsibility of all branches of government for its achievement has been defined as the key indicator of regional development.

It has been concluded that it is impossible to count on increasing the sustainability of the development of regions and Ukraine as a whole without renewal of the paradigm of sustainable development, the construction of an innovative concept, and the model of regional development. Also, there is a need for further scientific argumentation and innovative improvement methods, mechanisms, organizational forms of management of sustainable development processes.